

Lietuvos atstovų JAV pasitarimas 1941 m. kovo 13–14 d. Niujorke

Dr. Juozas Skirius

Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos institutas, S. Daukanto g. 25, LT-44249 Kaunas
El. p. juozas.skirius@vdu.lt

Anotacija. 1941 m. kovo 13–14 d. Niujorke, Lietuvos generaliniame konsulate, įvyko eilinis Lietuvos atstovų JAV pasitarimas. Proga pasitarti, išsiaiškinti svarbius dalykus atsirado po to, kai buvo sutiktas kovo 10 d. į Niujorką atvykęs prezidentas Antanas Smetona su šeima. Lietuvos atstovai aptarė savo sunkią finansinę padėtį, galimybę rasti lėšų Lietuvos pabėgėliams šelpti; svarstė sudėtingus JAV lietuvių santykius, jų finansinių fondų reikalus. Lietuvos atstovai sutarė, kad tik sujungus išeivių fondus galima rimčiau finansiškai paremti lietuvių reikalus, pagelbėti Lietuvos diplomatom. Pasitarimų tikslas – nustatyti bendrą poziciją einamaisiais politiniais klausimais ir dėl santykių su JAV lietuviais.

Esminiai žodžiai: Lietuvos atstovai, pasitarimas, protokolai, JAV lietuviai, 1941, Niujorkas, Antanas Smetona, Povilas Žadeikis, Jonas Budrys.

Abstract. On March 13–14, 1941 a regular meeting of Lithuanian representatives in the United States took place at the Consulate General of Lithuania in New York. The opportunity to consult and clarify important issues came after President Antanas Smetona arrived with his family in New York on March 10. Lithuanian representatives discussed their difficult financial situation, the possibility of finding funds to help Lithuanian refugees, the complicated relations between Lithuanians in the USA and the issues of their financial resources. The representatives of Lithuania agreed that only by merging the diaspora funds could it be possible to more seriously financially support Lithuanian affairs and help Lithuanian diplomats. The purpose of the meetings was to establish a common position on current political issues and on relations with Lithuanians in the United States.

Keywords: Representatives of Lithuania, meeting, protocol, Lithuanians in the USA, 1941, New York, Antanas Smetona, Povilas Žadeikis, Jonas Budrys.

Įvadas

Lietuvos atstovai JAV (pasiuntinys ir konsulai) praktikavo bendrus susitikimus pasitarti einamaisiais ir iškilusiais svarbesniais klausimais. Tikslas – nustatyti savo bendrą poziciją to meto politiniais klausimais ir santykiuose su JAV lietuviais. Ši tradicija, atsiradusi dar Lietuvos Respublikos 1918–1940 m. laikotarpiu, išliko tarp diplomatų ir vėliau – Lietuvos okupacijos metais.

Susitikimų, posėdžių protokolai tyrinėtojams yra svarbūs dokumentai, atskleidžiantys Lietuvos diplomatų nuostatas tam tikrais klausimais; priimti nutarimai buvo privalomi jiems visiems. Tuose dokumentuose randama nemažai reikšmingų faktų ir svarbių įvykių interpretacijų. Ši medžiaga gali padėti istorikui susivokti tam tikruose analizuojamuose reiškinuose, įvykiuose, kurie svarbūs mūsų tautos istorijos procese. Mums įprasta matyti diplomatus labai atsargius pasisakant visuomenei, kalbančius aptakiai, o jų veikla gana uždara. Todėl tokie dokumentai kaip diplomatų korespondencija ir jų posėdžių protokolai, ilgą laiką buvę konfidencialūs ir neprieinami, vėliau tyrimams tampa labai vertingi, atskleidžia praeities užkulius. Todėl tikslinga juos ne tik analizuoti, bet ir publikuoti – padaryti prieinamus platesniems skaitytojų sluoksniams. Gyvuoja tam tikra tradicija viešinti diplomatų susitikimų medžiagą. Buvo paviešinti su plačiais komentarais ir įvadiniais straipsniais 1939, 1945 ir 1989 metais įvykę Lietuvos atstovų susitikimų protokolai¹. Tęsiame tokio pobūdžio publikavimą ir besidomintiems pristatome prieš 80 metų įvykusį eilinį Lietuvos atstovų JAV susitikimą Niujorke.

Dokumentas buvo surastas per mano mokslinę komandiruotę dar 2000 metais, atsitiktinai, susipažįstant su buvusių Lietuvos konsulų Petro ir Juzės Daužvardžių asmeniniu fondu² Pasaulio lietuvių archyve prie Lituanistikos tyrimų ir studijų centro Čikagoje. Protokolo nuorašą su pasitarimo dalyvių autentiškais parašais Lietuvos konsulatas Čikagoje gavo 1941 m. birželio 6 d. (taip nurodyta dokumente), nuo susitikimo Niujorke praėjus beveik trims mėnesiams. Nesuprantama tai, kad toks svarbus dokumentas buvo surastas vienos archyvinės dėžės ne itin reikšmingoje byloje, kur gulėjo asmeninio pobūdžio korespondencija ir įvairiomis progomis gauti sveikinimai. Ar tai sąmoningai buvo padaryta paties konsulo P. Daužvardžio, ar konsulų artimųjų, perduodant saugoti

¹ Konsulų konferencija Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone 9 ir 10 gruodžio 1939 m. (protokolas). *Amerikos lietuvių tarybos kūrimosi 1939–1941 metais atspindžiai dokumentuose ir spaudoje*. Sudarė Juozas Skirius ir Jonas Račkauskas. Chicago: LRSC, 1998, p. 60–66; SKIRIUS, J. *Lietuvos valdžios ryšiai su JAV lietuviais 1926–1940 metais: suartėjimo kelių paieškos*. Vilnius: LEU leidykla, 2016, p. 422–426; SKIRIUS, J. Lietuvos diplomatinės tarnybos 1989 m. sausio 21–23 d. d. pasitarimas Vašingtone. *Istorija*, t. 110, Nr. 2, p. 77–92; Skirius Juozas. Lietuvos diplomatų pasitarimas Niujorke 1945 m. rugpjūčio 19–20 dienomis. *Istorija*, 2020, t. 120, Nr. 4, p. 103–112.

² Protokolo nuorašas, pasirašytas Lietuvos pasiuntinio P. Žadeikio, konsulų J. Budrio ir P. Daužvardžio, atašė V. Stašinsko ir A. Simučio. *LTSC/PLA*. P. ir J. Daužvardžių fondas, dėžė Nr. 4, b. (Laiškai ir sveikinimai), l. n. P. Daužvardis (1895–1971) – teisininkas, Lietuvos diplomatas, nuo 1925 m. dirbo LR URM, 1927–1937 m. – Lietuvos vicekonsulas Niujorke, nuo 1937 m. – konsulas ir generalinis konsulas Čikagoje. J. Daužvardienė (1904–1990) – teisininkė ir visuomenininkė, 1971–1985 m. Lietuvos garbės generalinė konsulė.

Daužvardžių asmeninių archyvą, neatsargiai sudėliojus dokumentus? Nustatyti to dabar nebeįmanoma. Svarbiausia, kad toks dokumentas išliko.

Dokumentas (protokolo nuorašas) parašytas ant keturių didelių lapų, glaudžiu tekstu. Tekstas įskaitomas. Dokumento kokybė ne itin gera: suglamžyti lapai, paskutinis lapas apiplėšytas ir ypač toje vietoje, kur yra pasitarimo dalyvių parašai. Tačiau visų dalyvių parašai išlikę ir įskaitomi, gal kiek nukentėjo P. Daužvardžio ir A. Simučio parašai. Remiantis diplomatų praktika, tokie dokumentai, jų nuorašai turėjo būti išplatinti pasiuntinybei ir konsulatams. Tačiau dirbant su Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone, generalinio konsulato Niujorke ir net garbės konsulų Los Andžele ir Bostone archyvais, analogiškų dokumentų nepavyko rasti. Tačiau tai nebūtinai reiškia, kad jų ten nėra.

Tyrinėjant JAV lietuvių politinę veiklą 1940–1948 metais, teko vėl prisiminti šį dokumentą. Tuomet kilo mintis jį paviešinti. Kol kas tai vienintelis žinomas dokumentas. Neaišku, ar analogiškų nuorašų yra daugiau (jeigu jie tikrai yra). Protokolo nuorašas publikuojamas visas. Paliekamas autentiškas teksto stilius, netaisant korektūros klaidų. Siekiama išsaugoti užrašytą originalią mintį, kurią reiškė Lietuvos atstovai.

Lietuvos atstovų susitikimo prielaida – 1941 m. kovo 10 d. Lietuvos prezidento Antano Smetonos atvykimas su šeima laivu į Niujorką iš Brazilijos³. Lietuvos atstovai dalyvavo jo sutikime ir po to, išnaudodami susidariusią palankią situaciją, jie buvo kartu, surengė pasitarimą Lietuvos generaliniame konsulate Niujorke. Kiti Lietuvos atstovai, be išvardytų, nedalyvavo: patarėjas Juozas Kajeckas liko Vašingtone vietoj P. Žadeikio; garbės konsulas Julius J. Bielskis negalėjo atvykti iš Los Andželo dėl tolimo kelio; garbės konsulas Bostone Antanas O. Šalna nedalyvavo dėl neaiškių priežasčių.

Lietuvos atstovų susirinkimą atidarė jų šefas – Lietuvos nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras P. Žadeikis. Posėdžiui sekretoriauti pavedė jauniausiam kolegai atašė Anicetui Simučiu⁴, kuris ir parengė posėdžio protokolą. Ant jo ir jo nuorašų vėliau surinko dalyvių parašus ir dokumentus išsiuntė į pasiuntinybę bei konsulatą Čikagoje. Pasitarimo metu aptarti du klausimai: a) Lietuvos diplomatų veikla Europoje ir JAV bei b) finansinė Lietuvos atstovybių ir JAV lietuvių fondų padėtis.

Pirmiausia P. Žadeikis savo kolegas supažindino su JAV valdžios pozicija prezidento A. Smetonos atžvilgiu. Jis pažymėjo, jog JAV valdžia „nepripažįsta jo atvykimo oficialiai, bet tik privačiai“⁵, nors valdžia ir pripažįsta Lietuvos valstybę bei jos atstovus. Tiesa, pasižadėjimą nedalyvauti politikoje prezidentas buvo davęs pats, siekdamas gauti JAV vizą. Taigi, A. Smetona, gyvendamas JAV, negalėjo veikti kaip politikas, ištraukti į JAV lietuvių politinę veiklą. Bet jam buvo leista dalintis savo gyvenimiška patirtimi iš Lietuvos laikų: kalbėti renginiuose, skaityti paskaitas, rašyti straipsnius. Pasikalbėjimo metu pasiuntinys

³ SKIRIUS, J. Prezidento Antano Smetonos atvykimas į JAV 1941 metais ir išeivijos pozicija. *Lietuvos istorijos metraštis*. 2010. Vilnius, 2011, t. 2, p. 77–91.

⁴ SKIRIUS, J. Anicetas Simutis – paskutinis prieškarinio Lietuvos diplomatas. *Anicetas Simutis: 60 metų Lietuvos diplomatinėje tarnyboje*. Vilnius: LGGRTC ir LR URM, 2007, p. 9–64.

⁵ Protokolo nuorašas (...), l. 1.

gana aiškiai suformulavo aukštojo svečio reikšmę Lietuvos nepriklausomybės klausimui sakydamas, kad „iki šiol Antanas Smetona tebėra Lietuvos Respublikos Prezidentas, suvereniteto nešiotojas“⁶. Tuo buvo pabrėžta jo svarba išeivijai, Lietuvos diplomatomis užsienyje Lietuvos laisvės kovoje. Tai buvo ir pozicija, kokios privalėjo laikytis Lietuvos diplomatai A. Smetonos klausimu. Be to, reikia neužmiršti, kad jis – Vasario 16-osios Akto signataras. O tai svarbu ir simboline prasme. Deja, ne visa išeivija Amerikoje suprato A. Smetonos asmens reikšmę. Nemaža dalis patriotinės išeivijos (dalis katalikai, socialistai) labiau buvo linkę prisiminti 1926 m. perversmą, A. Smetonos valdymą po jo ir nenorėjo su juo turėti reikalų, tiesiog nepasinaudojo juo savo patriotinėje veikloje.

Aptarta ir galimybė lietuviams turėti savo egzilinę vyriausybę užsienyje. Tačiau dokumente ryškėja atstovų abejonės, kai kalbama apie sudarytą ir E. Galvanausko vadovaujamą Tautinį komitetą Europoje. Netiesiogiai P. Žadeikis suabejojo jo galimybe tapti Lietuvos vyriausybe užsienyje. Be to, atašė V. Stašinskas atvirai paprieštaravo E. Galvanausko kandidatūrai kaip buvusiam J. Paleckio „Liaudies vyriausybės“ ministrui. Jo dalyvavimas toje vyriausybėje, anot V. Stašinsko, „suklaidino tūkstančius lietuvių“⁷. Šiai nuomonei susirinkimo dalyviai neprieštaravo. Tiesa, P. Daužvardis užsiminė, kad ir lietuviai Čikagoje nori sudaryti panašų komitetą JAV. Bet tuo klausimu nebuvo pareikšta daugiau nuomonių, nes kol kas Komiteto klausimu praktinių žingsnių nebuvo. Tačiau neužilgo Lietuvos piliečiai, atvykę 1940–1941 m. į JAV, palaikomi Amerikos lietuvių tarybos, ėmėsi aktyviai įgyvendinti tą klausimą, bet nesulaukė nei Lietuvos pasiuntinio P. Žadeikio, nei A. Smetonos pritarimo. Iniciatorių veikla nuslopo 1944 metais⁸.

Pasitarime daugiausi dėmesio buvo kreipta į finansinę paramą Lietuvos pabėgėliams ir Lietuvos atstovybėms JAV bei kitose šalyse, kur dar funkcionavo lietuvių diplomatinės įstaigos. Kalba sukosi ir apie informacinio leidinio anglų kalba rengimo finansavimą. Diskutuojant apie Lietuvos atstovybių išsilaikymą (nes sovietinė Lietuvos valdžia sustabdė pasiuntinybių ir konsulatų finansavimą), atstovai svarstė kelis lėšų šaltinius (prisiminė konsulinių rinkliavų pajamas; atstovybėse saugomas aukas, skirtas Vilniaus reikalams; surinktus pinigus iš prekybos pasaulinėje parodoje Niujorke 1939–1940 m.). Bet tai buvo gana nedidelės sumos, kurių būtų pakakę tik trumpam. Tos lėšos, pasiuntiniui rekomendavus, paliekamos sunkesniems laikams. Reikėjo rasti stabilesnę paramą. Pasikalbėjimo metu lyg ir aiškėjo, kad P. Žadeikis bando priėti prie Lietuvos indėlių JAV bankuose. Nors jis to ir nepasako, jo pareikšta mintis – „užšaldyti kreditai gali ir neatšilti“⁹ – leidžia tai manyti. Bet aiškumo tuo klausimu kol kas nėra. Vadinasi, reikės ieškoti kitos finansinės pagalbos iš šalies. Realiausia – JAV lietuvių parama. Tačiau šis lėšų šaltinis labai abejotinas, nes JAV lietuvių srovės, turėdamos daug fondų, nepajėgia jų užpildyti. Net ir eiliniai išeiviai

⁶ *Ten pat.*

⁷ *Ten pat.*

⁸ SKIRIUS, J. Lietuvos vyriausybės tremtyje organizavimas 1941–1943 m. JAV: Lietuvių tautinės tarybos įkūrimas. *Parlamento studijos*, 2020, Nr. 29, p. 170–207. Prieiga per internetą: <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr29/Nr29.htm>.

⁹ Protokolo nuorašas (...), l. 1.

skundėsi, kad „tų fondų priviso devynios galybės, jog jie nebežino kam aukas ir beduoti“¹⁰. Susirinkime buvo pažymėta, kad geriau laikosi katalikų fondas, bet patys katalikų vadovai priešinasi bendro fondo, kuris būtų kaip organizacijos Lietuvai gelbėti tarybos fondas, sukūrimui. Priešinasi, nes tautininkai ir socialistai nesugeba surinkti aukų. Be to, katalikai, turėdami savo Lietuvai gelbėti fondą, kuris kažkaip sutapo su bendros organizacijos Lietuvai gelbėti taryba pavadinimu, gana sėkmingai rinko aukas, kurias kai kurie lietuviai aukojo (klaidingai) Lietuvai gelbėti tarybai, o ne katalikams. Tai, suprantama, piktino ir tautininkus, ir socialistus. Tarp JAV lietuvių veikėjų vyko ginčai aukų klausimu. Tai žinojo Lietuvos atstovai ir tai jų visiškai netenkino. P. Žadeikis pareiškė, kad atstovų pareiga lieka ir toliau nepasikeitusi – „turime aiškinti visuomenei reikalų finansavimo svarbą“, bet JAV lietuvių visuomenė per savo organizacijas turi pati nuspręsti, kaip tai bus galima padaryti¹¹. Dėmesys kreipiamas į bendro fondo būtinumą.

Pasitarime daug kalbėta, kaip būtų galima paveikti JAV lietuvius, kad jie susitartų bendro fondo klausimu. Tai, suprantama, garantuotų stabilias lėšas, reikalingas sušelpiti Lietuvos pabėgėlius ir tremtinius bei paremti Lietuvos diplomatus, jeigu nepavyktų pasinaudoti Lietuvos indėliais JAV bankuose. Jau užsiminta ir apie būtinas lėšas būsimos Lietuvos atstatymo darbams finansuoti¹².

Susirinkime aiškiai pasakyta, kad Lietuvos pasiuntinybė ir konsulatai turi toliau veikti, nepaisant to, kad jau baigiasi pinigai šioms įstaigoms išlaikyti. Pasiuntinys rekomendavo visiems sudaryti Lietuvos atstovybių sąmatas pusei metų¹³. Duodama suprasti, kad bus stipriai taupoma. P. Žadeikis kėlė aiškų darbo kriterijų: „Atlyginimas turėtų būti proporcingas darbo valandoms.“ Tai adresuojama ir generaliniam konsului J. Budriui, kuris jau planavo po truputį trauktis iš diplomatinės tarnybos ir mažiau laiko leido Lietuvos generaliniame konsulate. Jis turėjo įsigijęs paukščių ūkį privačiam bizniui, nes nebesitikėjo pragyventi ir išlaikyti „gausią šeimą“ iš apriboto generalinio konsulo atlyginimo¹⁴. Bet kai JAV valdžia leido, jau tais pačiais 1941 m. Lietuvos diplomatams naudotis Lietuvos indėliais JAV bankuose, J. Budrys pasiliko ir toliau ėjo savo pareigas. Tiesa, būtina pasakyti, kad iš tų rezervų JAV valdžia leido mokėti pašalpą ir A. Smetonai, o po jo mirties – ir jo našlei Sofijai Smetonienei¹⁵.

Atstovų pasitarimo protokolas pirmiausia svarbus tuo, kad atskleidžia lietuvių diplomatų susirūpinimą savo tolesniu likimu, nes tapo nebeaiškus, pirmiausia finansine prasme, Lietuvos atstovybių ne tik JAV, bet ir kitose šalyse likimas. Visu aštrumu pradėjo kilti ir lietuvių pabėgėlių šelpimo klausimas, kuris tampa Lietuvos atstovams savotišku varikliu „spaudžiant“ JAV lietuvių vadus greičiau kurti bendrą išėivijos fondą. Deja, bendrasis fondas iki pat 1944 m. pradžios bus JAV lietuvių patriotinių srovių tarpusavio diskusijų objektas.

¹⁰ *Ten pat*, l. 3.

¹¹ *Ten pat*.

¹² *Ten pat*, l. 2.

¹³ *Ten pat*, l. 4.

¹⁴ *Ten pat*.

¹⁵ JAKUBAVIČIENĖ, I. *Duetas: Antanas ir Sofija Smetonos*. Vilnius: Versus aureus, 2016, p. 389.

Dokumentas:

P r o t o k o l a s.

Lietuvos konsulasas Chicagoje

I. P A D Ė T I S.

Gauta: JUN 6 1941

1941 metų kovo 12 ir 13 dienomis įvyko Lietuvos Generaliniame Konsulate, Niujorke, pasitarimai, kuriuose dalyvavo Lietuvos Ministras Vašingtone Povilas Žadeikis, Generalinis Konsulas Jonas Budrys, Konsulas Petras Daužvardis ir Attaches Vytautas Stašinskas ir Anicetas Simutis.

Posėdžiui sekretoriauti pavesta Anicetui Simučiu.

Posėdį atidarė Ministras P. Žadeikis trumpu pranešimu, nurodydamas, kad valdžios neturėjimas¹⁶ yra savotiškas minusas, bet iš kitos pusės gal tas ir naudinga, nes tokia valdžia dabartinėmis sąlygomis būtų priversta pasisakyti ir tarptautinės politikos atžvilgiu, kas, aiškiai nežinant tolimesnės karo raidos, galėtų sudaryti komplikacijų ateičiai. Kitas juridinis nesusipratimas yra tas, kad, pav. Amerika pripažindama nepriklausomą Lietuvą ir kartu jos ministrą ir konsulus, pripažindama Antaną Smetoną Lietuvos Prezidentu, nepripažįsta jo atvykimo oficialiai, bet tik privačiai.

Gen. Kons. Budrys: Gal yra kokia privizorinė valdžia¹⁷ ar Taryba ar Komitetas, kuris neišeina dar viešumon, bet turi reikšmę mums.

Ministras Žadeikis: Ministrai Lozoraitis, Šaulys ir Klimas¹⁸ gali veikti, kaip mūsų veiklos susiklausymo centrai, atskirai eilės tvarka pagal vyresniškumą ir bendrai. Europoje esa nutarta sudaryti Tautinį Komitetą, kuris nereikalautų pripažinimo, bet veiktų kaip vadovaujamas ir jungiamasis lietuvių tautos organas. Yra manoma, kad iš Galvanausko¹⁹ Tautinio Komiteto su p. Lozoraičiu galėtų susidaryti vyriausybė, bet svetimų vyriausybių pripažįstami ministrai ir konsulai lieka savo vietose, nes įeidami į valdžią galėtų prarasti turimas pozicijas.

Iki šiol Antanas Smetona tebėra Lietuvos Respublikos Prezidentas, suvereniteto nešiojas. Tautinis Komitetas yra, bet nėra užsirekomendavęs ir pasiskelbęs kaip veikiantis. Šis Komitetas yra sudaręs lyg tai rekomendacinius nutarimus, kuriuos yra prašęs pasirašyti, bet aš nesu jų pasirašęs, todėl neskaitau savęs su tuo Komitetu ir šitais tarimais surištas. Šiame Komitete regis bene yra ir Ministras Škirpa; Tautinis Komitetas Europoje neturi laisvės veikti, jei prie jo prisidėčiau, tai reikštų, kad ir čia tolimesnis Lietuvos atstatymo darbas būtų nudažytas savotiškom spalvom. Daug kas priklauso nuo tolimesnės

¹⁶ Turima mintyje, kad Lietuva kaip sovietinė respublika jau yra TSRS sudėtyje. Tokios Lietuvos TSR nepripažino likę užsienyje buvusios Lietuvos Respublikos diplomatai, JAV ir kitų šalių vyriausybės.

¹⁷ Turėtų būti *provizorinė* (lot.) – laikina.

¹⁸ Kalbama apie LR užsienio reikalų ministro J. Urbšio 1940 m. birželio 3 d. telegramą Nr. 288, paskiriant S. Lozoraitį Lietuvos diplomatinės tarnybos (LDT) užsienyje šefu, pirmuoju jo pavaduotoju Petrą Klimą, antruoju – Jurgį Šaulį.

¹⁹ Ernestas Galvanauskas (1882–1967) – Lietuvos visuomenės ir politinis veikėjas, du kartus buvo LR premjeras, užsienio reikalų ir finansų ministras, pasiuntinys Londone. Įėjo į Liaudies vyriausybę 1940 m. Pasitraukęs į vakarus 1940 m. tapo įkurto Romoje Lietuvos tautinio komiteto pirmininku. Vėliau dirbo VLIK'ė. Buvo išvykęs gyventi į Madagaskarą, grįžo į Prancūziją.

tarptautinės politikos padėties. Šiaip mes čia Amerikoje, laikomės su demokratiniu pasauliu ir matome Lietuvos nepriklausomybės atstatymo galimumus jo laimėjime.

Gen. Kons. Budrys: Mūsų pozicija Amerikoje reikalauja tuo tarpu neužsiangažuoti nei su viena puse, nes mes pirmiau turime sulaukti už ką galutinai pasisakys Amerika ateityje Lietuvos atžvilgiu.

Konsulas Daužvardis: Kaip pažiūrėtų Vašingtonas, jei toks centras susidarytų čia?

Ministras Žadeikis: Kaip į privatinę organizaciją. Tautinis Komitetas nėra juk vyriausybė.

Gen. Kons. Budrys: Siūlau atsiklausti paties p. Galvanausko dėl ateities veikimo ir to komiteto planų. Ponas Galvanauskas sutikdamas įeiti į Paleckio vyriausybę²⁰ turėtų paaiškinti motyvus tam savo žingsniui, kad tas būtų visiems aišku.

Attache Stašinskas: P. Galvanauskas, sutikdamas įeiti į Paleckio Kabineta, suklaidino tūkstančius lietuvių, kurie, priešingu atveju, būtų susiorientavę ir išgelbėję savo gyvybes, pabėgdami iš Lietuvos. Tokio asmens buvimas Taut. Komiteto priešakyje nepageidaujamas.

Konsulas Daužvardis: Čikagiečiai norėtų Komitetą sudaryti Amerikoje. Katalikai siūlo sudaryti tokio komiteto branduolį Vašingtone, kuriam vadovautų Ministras Žadeikis, Kajeckas²¹ ir profesorius Pakštas²². Pastarasis dar esą turėtų vadovauti ir informacijų biurui.

Šios dalies pasikalbėjimas užbaigtas jokio konkretaus nutarimo ar išvadų nepadarant, išskiriant tą, kad buvo painformuota ir mintimis pasikeista.

II. F I N A N S Ų R E I K A L A I.

Ministras Žadeikis: Pirmiausia tenka kalbėti apie Amerikos lietuvių pagalbos galimumus. Mūsų pareiga išaiškinti reikalą, kiek tai liečia paramos gavimą. Užšaldyti kreditai gali ir neatšilti²³.

Konsulas Daužvardis: Čikagiečiai turi keletą fondų-fondelių Lietuvai Gelbėti – jie visi atskirai veikia ir į jokią bendrumą neina. Bendrumui stipriausiai priešinasi Katalikų

²⁰ Aktyviai veikė tarp JAV lietuvių katalikų. 1941 m. įkūrė Lietuvių kultūros institutą Čikagoje ir jam vadovavo. Dalyvavo tarptautiniuose mokslų ir politiniuose kongresuose, daug rašė į spaudą.

²¹ Juozas Kajeckas (1897–1978) – Lietuvos teisininkas ir diplomatas, nuo 1929 m. dirbo LR URM, nuo 1930 m. – Didžiojoje Britanijoje, Šveicarijoje, Vokietijoje. 1940 m. pradėjo darbą Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone. 1957 m., po pasiuntinio P. Žadeikio mirties, iki gyvenimo pabaigos – Lietuvos reikalų patikėtinis Vašingtone.

²² Kazys Pakštas (1893–1960) – Lietuvos visuomenininkas, geografas, keliautojas, lietuvių išėivijos politinis veikėjas. Geografijos dalykus dėstė Vytauto Didžiojo universitete, Latvijos universitete, Kalifornijos ir Merilendo universitetuose. Aktyviai veikė tarp JAV lietuvių katalikų. 1941 m. įkūrė Lietuvių kultūros institutą Čikagoje ir jam vadovavo. Dalyvavo tarptautiniuose mokslų ir politiniuose kongresuose, daug rašė į spaudą.

²³ Kalbama apie Lietuvos Respublikos piniginius indėlius, kurie siekė 2 milijonus dolerių, JAV bankuose. Prasidėjus karui ir sovietams okupavus Lietuvą, Latviją ir Estiją, jų turimi indėliai JAV buvo JAV valdžios 1940 m. sprendimu uždaryti, kaip buvo buitiškai sakoma, „užšaldyti“, kad jais nepasinaudotų okupantai.

Federacija²⁴. Jos atstovai teisina savo nusistatymą tuo, kad kiti fondai yra tušti ir nieko stipresnio nedaro, todėl Federacijai su jais dėtis nėra jokios prasmės.

Katalikų Federacija iš vis neturi noro eiti į artimesnius bendrus darbus su kitomis srovėmis. Šitos nuomonės ypatingai laikosi rytiečiai. Jie mano, kad bendroji Lietuvai Gelbėti Taryba²⁵ turėtų būti tik figuratyvinė, o ne vadovaujanti institucija. Šį nusistatymą visai ryškiai parodė p. Šimutis²⁶ grįžęs iš Federacijos Tarybos konferencijos Brooklyne.

Sandariečiai²⁷ /Vaidyla/, socialistai²⁸ /Grigaitis/, bendram frontui pritaria. Tautininkai, kurie grupuojasi apie „Margutį“²⁹, su socialistais bendrų ryšių turėti nenori.

Ministras Žadeikis: Aš esu nurodęs Lietuvos Gelbėjimo Tarybos nariams, kad Lietuvai ir jos oficialioms įstaigoms ir pabėgėliams³⁰ reikalinga parama, bet konkrečiai tuo reikalu nieko nepadaryta – paramos negaunama, bent tuo tarpu.

Attache Stašinskas: Amerikos lietuviai bendrai pakrikę, fondų yra keletas, bet lėšų veiklai iš jų negaunama. Tuo atžvilgiu esu pesimistas. Visą energiją verčiau reikėtų nukreipti Amerikos angliškai kalbančiųjų opinijai palankiai nuteikti Lietuvos reikalo atžvilgiu, kas gali turėti sprendžiamos reikšmės atėjus laikui.

Konsulas Daužvardis: Dėl išėjimo į angliškai kalbančiųjų žmonių tarpą yra reikalinga sistematinė angliška informacija, tačiau yra klausimas, ar ta informacija turėtų išeiti iš privatiškų ar oficialių įstaigų. Gal būtų tiksliau, kad vietoje steigti atskirą informacijos biurą, kaip anksčiau buvo priimta, ir išleisti dėl jo išlaikymo apie 300 dol. per mėnesį, pakreipti tuos pinigus, ar bent jų dalį į valstybines įstaigas, kurios galėtų vykdomąją informacijų darbą praplėsti ir pagilinti.

²⁴ Amerikos lietuvių Romos katalikų federacija – viena stambiausių ir įtakingiausių JAV lietuvių organizacijų, įkurta 1906 m. ir veikianti iki šiol. Turi savo skyrius visose JAV lietuvių kolonijose.

²⁵ Oficialiai buvo vadinama Lietuvai gelbėti taryba – JAV lietuvių bendras politinis organas, įkurtas 1940 m. telkti visas išėivijos patriotines jėgas kovai už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę. Į organizaciją įėjo JAV lietuvių katalikų, tautininkų-sandariečių ir socialistų atstovai. 1941 m. iš organizacijos išstojo dešinieji tautininkai, įsiziėidę, kad katalikai ir ypač socialistai kritiškai atsiliepė apie į JAV atvykusį Lietuvos prezidentą Antaną Smetoną. Priežasčių buvo ir daugiau.

²⁶ Leonardas Šimutis (1892–1975) – JAV lietuvių visuomenininkas, Lietuvos politinis veikėjas, publicistas, redaktorius, poetas. Redagavo JAV lietuvių katalikų laikraščius „Katalikas“, „Garsas“, „Tėvynės sargas“ ir „Draugas“, taip pat krikdemų dienraštį „Rytas“. 1926 m. buvo išrinktas į Lietuvos Seimą. Vienas iš Lietuvai gelbėti tarybos (1940) ir Amerikos lietuvių tarybos (1941) iniciatorių ir įkūrėjų, šių organizacijų pirmininkas. JAV lietuvių katalikų organizacijų vadovas. Vienas iš Bendrojo Amerikos lietuvių šalpos fondo (BALF) steigėjų ir direktorių. Parašė prisiminimus.

²⁷ Sandariečiai – JAV lietuvių tautininkų kairysis sparnas, kuris telkėsi apie savitrašį „Sandara“, leidžiamą Čikagoje (redaktorius Mikas Vaidyla).

²⁸ Socialistai – JAV lietuviai socialistai, susitelkę į Lietuvių socialdemokratų sąjungą. Turėjo dienraštį „Naujienos“ Čikagoje (redaktorius dr. Pijus Grigaitis), savitrašį „Keleivis“ Bostone (redaktorius Stasys Michelsonas-Michalkevičius) ir socialistams prijautusį savitrašį „Naujoji Gadyne“ Niujorke (redaktorius Juozas Stilsonas).

²⁹ „Margutis“ (1928–1965) – tautininkų dvisavaitinis, o vėliau mėnesinis muzikos, visuomeninis, kultūros žurnalas, leidžiamas muziko Antano Vanagaičio ir jo žmonos Lilijos Vanagaitienės.

³⁰ Kalbama apie tuos lietuvius, kurie pasitraukė iš Lietuvos į Vakarus 1940–1941 m., kraštą okupavus ir aneksavus sovietams. Spėjama, kad jų pabėgo apie 1–2 tūkstančius.

Attache Simutis: Turint galvoje visokiam Lietuvos atstatymo darbui lėšų reikalingumą, ar nereikėtų suorganizuoti, sakykim, kokį Lithuanian Relief Committee /Lietuvių Pagalbos Komitetą/ ar ką nors panašaus, įtraukiant Ministrą Noremą³¹ ir kelis kitus žinomus amerikiečius Lietuvos draugus ir tuo būdu išeiti į plačiąją Amerikos visuomenę, jau už lietuviškosios visuomenės ribų. Tokiu būdu galima surinkti didesnę sumą doleriais ir atlikti mūsų reikalui naudingą propagandą.

Ministras Žadeikis: Pabėgėlių globos reikalas nėra pagrindinis dalykas. Pabėgėliams jau yra duota apie du tūkstančiai dolerių, bereikia tik apie porą ar trejetą tūkstančių.

Gen. Kons. Budrys: Gal vertėtų ordinuotuosius /Lietuvos garbės ženklais apdovano tuotuosius/ kavalierius suorganizuoti, kad jie atskirose kolonijose imtųsi stiprinti ir suaktyvinti veikimą.

Ministras Žadeikis: Gal tą sujungti su ordinuotaisiais ir sudaryti Lietuvos Draugų komitetą, į jį įtraukiant ir Ministrą Noremą. Bet Noremas, kaip tebeesantis Ministru vargiai galėtų įeiti į tokį komitetą. O vienus ordinuotuosius suorganizuoti atrodo neįmanoma, nes, viena, jų yra mažai, o, antra, jie turi labai daug pavydelninkų, todėl vargiai kas iš to išeitų.

Konsulas Daužvardis: Čikagos apylinkėje yra laisvai susiorganizavus ordinuotų grupė, bet didžiumos nuomonė yra, kad organizuotiems kavalieriams eiti visuomenėn dirbti nebūtų įmanoma, nes yra daug veikėjų, kurie skaito save daugiau nusipelnusiais, bet nepdovanoti, todėl čikagiečiai mano, kad ordinų kavalieriams patogiausia eiti į visuomenę individualiai. Lietuvos Draugų /Friends of Lithuania/ organizacijos įdėja turi daugiau pritarėjų ir jaunimo tarpe, todėl ji galėtų būti ir populiari. O kai dėl Ministro Noremo, tai jis norėtų, kad toks Komitetas /Lithuanian Relief Committee/ ar kas panašaus susidarytų ir eitų plačiu mastu. Jo planai gali būti mums ir neįvykdomi.

Ministras Žadeikis: Jo planai turėtini galvoj ateityje, kada Lietuvos atstatymo darbas įeis į konkrečią padėtį. Šiaip mums pinigai dabar labiau reikalingi tautiniams reikalams.

Attache Simutis: Ar nevertėtų paraginti visuomenę, kad vietos kolonijos Lietuvos atstatymo reikalams aukas siųstų Pasiuntinybei Vašingtone ir Lietuvos Konsulatams.

Ministras Žadeikis: Tuo raginimu galėtume sukelti antagonizmą. Gal geriau, kad pačios kolonijos nusistatytų sau kvotas surinktinų sumų ir pačios savo iniciatyva siųstų Pasiuntinybei ar Konsulatams. Šiaip atskirais atsitikimais galima būtų ir paraginti.

Attache Simutis: Prie tokios aukų rinkimo organizacijos, kaip dabar yra, mes negausime nė vieno cento. Lietuvos Gelbėjimo Taryba pinigų nerenka ir jų neturi. Kaip žinoma, yra keli fondai. Katalikai turi vieną fondą ir jau šiek tiek surinkę. Tautininkai turi du ar daugiau fondus, bet juose nėra pinigų, o socialistai atskirai net visai nerenka. Katalikai yra nusistatę, kad Lietuvos atstatymo darbui /Pasiuntinybių ir Konsulatų išlaikymui,

³¹ Owenas Josephas Christofferis Noremas (1902–1981) – JAV nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras Lietuvai (1937–1940), ne karjeros diplomatas, 1927–1937 m. liuteronų dvasininkas. Parašė ir 1943 m. publikavo knygą apie Lietuvą „Timeless Lithuania“. Buvo organizacijos Lietuvos draugai Amerikoje („American Friends of Lithuania“) vienas iš organizatorių ir vadovų. Rėmė Lietuvos nepriklausomybės klausimą, palaikė ryšius su JAV lietuviais tautininkais.

propagandai ir tam panašiai/ jie tik tada duos, jei po tokią pat sumą duos tautininkai ir socialistai. Bet kadangi iš paskutinių dviejų negalima tikėtis ko gauti, tai prie dabartinės sistemos Lietuvos atstatymo darbui visai pinigų negalima tikėtis gauti. Iš iki šiol surinktų aukų katalikai nupirko kelias laivakortes iš Lietuvos pabėgusiems savo veikėjams į Ameriką atvykti. Tautininkai pasiuntė kelis dolerius Lietuvos Piliečių Sąjungai³² Berlyne, tai ir viskas.

Ministras Žadeikis: Katalikams lengviausia susitarti su tautininkais. Vieningai dirbant ir aukų rinkimo darbas pasidarytų spartesnis. Aukos rinktinės ir toliau. Bendras L.G.T. fondas atrodo neišvengiamai reikalingas.

Attache Simutis: Grupinis aukų rinkimas nieko neduoda Lietuvos atstatymo darbui, nors visi fondai tuo vardu aukas renka ir tam tikslui jas gauna. Vasario 16 proga lankantis Bostone su prakalbom teko girdėti iš visuomenininkų nusiskundimų, kad tų fondų priviso devynios galybės, jog jie nebežino kam aukas ir beduoti. Bet jei Pasiuntinybė ar Konsulatai pareikštų, kad jie priima aukas Lietuvos atstatymo darbui, tai visuomenininkai prie to darbo noriai prisidėtų, nes jie tada tikresni, kad jų surinkti pinigai nenueis vėjais.

Ministras Žadeikis: Mūsų pareiga lieka nepasikeitusi: turime aiškinti visai visuomenei reikalų finansavimo svarbą, bet metodus turi pasirinkti pati visuomenė per savo organus.

Šiuo klausimu nieko konkretaus nenutarta ir reikalas paliktas status-quo.

Attache Stašinskas: Kaip atsakinėti dėl vilniečiams aukų³³, ar grąžinti kuopoms reikalaujant?

Ministras Žadeikis: Reikalą skaityti baigtu, juk principas yra Pasiuntinybės paaiškinimas spaudoje, o esamus pinigus būtų galima panaudoti pačiam svarbiausiam degančiam reikalui. Tą dešimt tūkstančių dolerių mes vengsime panaudoti čionykšties reikalams.

Attache Stašinskas: Statau sau klausimą, kas būtų su tais pinigais, jei atsistačius Lietuvai artimoj ateityj tektu tuojau atsiskaityti. Tuo atveju, atrodo, būtų tiksliausia šias aukas panaudoti valdžios įstaigų išlaikymui.

Konsulas Daužvardis: Atsitikime, jei Amerika pripažintų Lietuvos okupaciją ir mums tektų atsiskaityti, kaip tada?

Ge. Kons. Budrys: Pateiktumėm išlaidų apyskaitas.

Ministras Žadeikis: Mes galime skolintis iš tų pinigų valdžios įstaigų išlaikymui su pažadu grąžinti. Atsistačius Lietuvai valdžia tą skolą turėtų grąžinti.

Gen. Kons. Budrys: Gal mes išneškime kolegialį nutarimą visi ant jo pasirašydami, kiek tai liečia aukų skolinimąsi ar tam panašiai.

³² Lietuvos piliečių sąjunga Vokietijoje 1940–1945 m. Centras Berlyne, turėjo skyrius kituose miestuose. Tikslas – jungti ir vienyti visus Lietuvos piliečius lietuvius, gyvenančius Vokietijos Reiche ir prie jo prijungtose žemėse, ugdyti jų tautinę kultūrą, teikti teisinę ir materialinę paramą. Rinko žinias apie lietuvius pabėgėlius, tremtinius ir karo belaisvius, jų šeimas. Padėjo pabėgėliams susirasti darbo, palaikė ryšius su JAV lietuviais.

³³ Iki 1940 m. tarp JAV lietuvių buvo išplitęs Vilniaus vadavimo judėjimas. Ne tik būdavo prisimenamas Vilniaus praradimas, bet ir renkamos aukos paremti Vilniaus vadavimo sąjungą bei vilniečius. Aukos daugiausia būdavo siunčiamos į Lietuvą per Lietuvos atstovybes – pasiuntinybę ir konsulatą.

Ministras Žadeikis: Pinigai paskolinti ir panaudoti svarbiausiems gyvybiniais reikalams. Šiuo atveju ir Ministras Lozoraitis manau pritartų, kad valstybei atstačius pinigai Vilniaus Kraštui Remti Draugijai³⁴ bus gražinti iš valstybės išdo.

Gen. Kons. Budrys: Gal Prezidentas nutarimą turėtų patvirtinti. Nutarimą tuo reikalu išnešti reikėtų, kol pinigai mūsų apsaugoje, nes atveju, jei Jungt. Amer. Valstybių nusistatymas pasikeistų ir tie pinigai būtų banke, jie mums žūtų.

Šiuo klausimu vienbalsiai nutarta, kad Vilniaus Kraštui Remti Draugijai priklausančias aukas bus galima panaudoti Lietuvos įstaigų užsienyje išlaikymo reikalui, kam visi pasitarime dalyvavusieji vieningai pritarė.

Gen. Kons. Budrys: Kaip dėl konsularinių pajamų?

Ministras Žadeikis: Kol kas konsularinės pajamos nenaudojamos. Tai šioji tokia atsarga.

Gen. Kons. Budrys: Ponas Ministras Žadeikis yra rekomendavęs sudaryti Generalinio Konsulato išlaikymo planą iki liepos 1 dienos. Man atrodo, kad įstaigą reikia stengtis išlaikyti ne iki 1 dienos liepos, bet neribotą laiką. Juk negalime pjauti karvės, kuri duoda pieno. Mes turime surašyti nutarimą dėl konsularinių pajamų sunaudojimo ir jį visi pasirašyti.

Konsulas Daužvardis: Atrodo natūralu, kad konsularinės pajamos būtų panaudotos konsulatų ir kitų valstybinių įstaigų išlaikymui.

Ministras Žadeikis: Gali būti ir tai, kad mums teks paremti Europoje ir kitur egzistuojančias įstaigas.

Gen. Kons. Budrys: Jei jau Europai teks ką duoti, tai tik ne iš konsularinių.

Ministras Žadeikis: Gal ir taip; teks su p. L.³⁵ ir kitais susirašyti, patirti jų reikalus.

Toliau p. Ministras Žadeikis supažindino posėdžio dalyvius su ministrų pasitarimo Romoje³⁶ protokolu, paskaitydamas iš jo ištraukas. Po to pasitarimas vėl tęsiasi.

Gen. Kons. Budrys: Generalinis Konsulatas siuntinėja biuletenius spaudai. Darbo įdedama daug ir popierio bei ženklų daug išeina. Kaip žiūrėti į tai? Pagaliau, ir Berne žmonės³⁷ tuos biuletenius ruošiantieji ne šventa dvasia gyvena.

Ministras Žadeikis: Tas tai tiesa, ir tie biuleteniai reikalingi. Laikraščiai nėra pajėgūs prisidėti prie informacijos biuro išlaikymo, gal ką pavyks gauti iš Lietuvos Gelbėjimo Tarybos.

Šiuo klausimu kitos konkrečios išvados nesurasta.

³⁴ Draugija Vilniaus kraštui remti (1939–1940) įkurta atgavus Vilniaus kraštą, turėjo savo komitetus visoje Lietuvoje. Draugijos tikslas – Lietuvoje rinkti aukas vilniečiams paremti. Per pusmetį buvo surinkta daugiau kaip 1,5 milijono litų (pinigais, žemės ūkio produktais ir materialiais daiktais). Parama buvo teikiama ne tik Vilniaus lietuviams, bet ir lenkams bei žydams. Aukojo Lietuvos ūkininkai, nemažai parėmė ūkinės organizacijos „Lietūkis“, „Maistas“ ir Pieno centras.

³⁵ Stasys Lozoraitis.

³⁶ LDT šefas S. Lozoraitis 1940 m. rugsėjo 19–25 d. Romoje buvo surengęs Lietuvos diplomatų susitikimą įvairiems klausimams aptarti. Dalyvavo: S. Lozoraitis, S. Girdvainis, K. Škirpa, P. Klimas ir E. Turauskas. Vėliau įvyko dar du Berne, Šveicarijoje.

³⁷ Lietuvos pasiuntinys Berne dr. Jurgis Šaulys (1939–1946) ir patarėjas Eduardas Turauskas (1940–1946).

Gen. Kons. Budrys: Kaip su Karo Aviacijai per Lietuvį³⁸ užsakytom mašinom? Tas visas reikalas buvo pavestas Lithuanian American Import-Export Corporation³⁹, kaip į tą reikalą žiūrėti?

Ministras Žadeikis: Reikia iširti ir kodėl išduotas Lietuvos laivo „Deny“ reikalu Lithuanian American Import-Export Corp ir p. Grigoniui⁴⁰ labai platus įgaliojimas?

Gen. Kons. Budrys: Ponas Grigonis ir jo advokatas būtina reikalavo pilno įgaliojimo, nes ribotas įgaliojimas sudarytų įspūdį, kad nepasitikim p. Grigoniui ir bendrove.

Veikiausia, kad teks trusteeship papildyti po to kai jau byla bus laimėta.

Lietuvos Pasiuntinybės ir Konsulatų išlaikymo klausimas.

Ministras Žadeikis: Pasiuntinybė, gen. konsulas ir konsulas Čikagoje turi veikti. Sąmatą geriausia sudaryti pusei metų. Pinigams išsibaigiant įstaigų išlaikymui ieškosime lėšų.

Kaip dabar su darbo laiku Gen. Konsulato įstaigoje? – p. Stašinskas ir p. Simutis visą laiką pašvenčia, o kaip p. Budrys? Atlyginimas turėtų būti proporcingas darbo valandoms.

Gen. Kons. Budrys: Ūkis dar man neduoda egzistencijos. Mano padėtis sunki, nes turiu išlaikyti didelę šeimą. Visi įgaliojimai yra mano vardu, todėl mano dėmesys ir dažnas atvažiavimas įstaigon yra reikalingas. Noriu padengti tokių važinėjimų faktines išlaidas. Jei mano ūkis duotų pelno, tai ir važinėjimo išlaidas dengčiau iš savo lėšų. Generalinis Konsulas tolimesnes išsilaikymo išlaidas galėtų dengti, sakysime, kad ir iš Lietuvos Pasaulinėje Parodoje⁴¹ dalyvavimo prekybos sąskaitos. Tos sumos didelė dalis priklauso virš trijų tūkstančių dol. Lietuvos valdžios įstaigoms.

Ministras Žadeikis: Suma lieka atsargoje. O kaip su skola Pasaulinei Parodai?

Gen. Kons. Budrys: Parodos vadovybė buvo pažadėjusi nieko neskaityti nuo 1939 metų rugsėjo 16 dienos už vandenį ir šviesą, bet vėliau, nekreipiant dėmesio į duotą pažadą, sąskaitos mums siunčiamos. Manau, kad tos skolos grąžinti neturėsime.

Nebesant laiko, tuo posėdis ir baigtas.

Parašai: P. Žadeikis, J. Budrys, P. Daužvardis, V. Stašinskas ir A. Simutis

³⁸ *Lietūkis* – Lietuvos žemės ūkinio kooperatyvų sąjunga 1923–1940 m. Sąjunga eksportavo į užsienį lietuviškus grūdus, linus, sėklas ir pan., importavo metalo dirbinius, naftos produktus, technikos įrangą ir pan.

³⁹ *Lithuanian American Import-Export Corporation* – 1937 m. Lietuvos ūkininkų organizacijų „Lietūkis“, „Maistas“ ir Pieno centro įkurta bendrovė Niujorke prekybai su JAV. Gana sėkmingai veikė iki 1940 m. (Plačiau žr.: SKIRIUS, J. Lietuvos didžiųjų bendrovių centralizuoto eksporto organizavimas į JAV 1937–1939 m. *Istorija*, 2002, t. 51, p. 44–53).

⁴⁰ L. Grigonis – akcinės bendrovės „Maistas“ atstovas Niujorke nuo 1935 m.

⁴¹ Lietuva dalyvavo 1939–1940 metais surengtoje pasaulinėje parodoje Niujorke (Plačiau žr.: SKIRIUS, J. Lietuvos vyriausybės požiūris į pasaulines parodas Jungtinėse Amerikos Valstijose 1926–1940 metais. *Istorija*, 1997, t. 37, p. 146–166).

Literatūra:

1. Konsulų konferencija Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone 9 ir 10 gruodžio 1939 m. (protokolas). *Amerikos lietuvių tarybos kūrimosi 1939–1941 metais atspindžiai dokumentuose ir spaudoje*. Sudarė Juozas Skirius ir Jonas Račkauskas. Chicago: LRSC, 1998.
2. JAKUBAVIČIENĖ, I. *Duetas: Antanas ir Sofija Smetonos*. Vilnius: Versus aureus, 2016.
3. SKIRIUS, J. Anicetas Simutis – paskutinis prieškarinio Lietuvos diplomatas. *Anicetas Simutis: 60 metų Lietuvos diplomatinėje tarnyboje*. Vilnius: LGGRTC ir LR URM, 2007.
4. SKIRIUS, J. Prezidento Antano Smetonos atvykimas į JAV 1941 metais ir išėvijos pozicija. *Lietuvos istorijos metraštis. 2010*. Vilnius, 2011, t. 2, p. 77–91.
5. SKIRIUS, J. Lietuvos diplomatinės tarnybos 1989 m. sausio 21–23 d. d. pasitarimas Vašingtone. *Istorija*, 2018, t. 110, Nr. 2, p. 77–92.
6. SKIRIUS, J. Lietuvos diplomatų pasitarimas Niujorke 1945 m. rugpjūčio 19–20 dienomis. *Istorija*, 2020, t. 120, Nr. 4, p. 103–112.
7. SKIRIUS, J. *Lietuvos valdžios ryšiai su JAV lietuviais 1926–1940 metais: suartėjimo kelių paieškos*. Vilnius: LEU leidykla, 2016.
8. SKIRIUS, J. Lietuvos vyriausybės tremtyje organizavimas 1941–1943 m. JAV: Lietuvių tautinės tarybos įkūrimas. *Parlamento studijos*. 2020, Nr. 29, p. 170–207. Prieiga per internetą: <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr29/Nr29.htm>.

Meeting of Lithuanian Representatives in the USA on March 13–14, 1941 in New York

Dr. Juozas Skirius

Vytautas Magnus University Lithuanian Emigration Institute, S. Daukanto st. 25, LT-44249 Kaunas
E-mail: juozas.skirius@vdu.lt

Summary

On March 13–14, 1941 a regular meeting of Lithuanian representatives in the United States took place at the Consulate General of Lithuania in New York. Lithuanian Ambassador to Washington Povilas Žadeikis, Consul General in New York Jonas Budrys, Consul in Chicago Petras Daužvardis, Attaché in New York Vytautas Stašinskas, and Anicetas Simutis participated. Meetings of this nature were not common. The joint meetings were prompted by very important issues or by meetings of most diplomats on significant occasions. The opportunity to consult and to clarify important issues arose after President Antanas Smetona arrived in New York with his

family on 10 March 1941. Lithuanian representatives in the USA also took part in the meeting, except for honorary consuls in Los Angeles and Boston – Dr. Julius Bielskis and Antanas Šalna. Lithuanian representatives discussed their difficult financial situation, the possibility of finding funds to help Lithuanian refugees, the complicated relations between Lithuanians in the USA and the issues of their financial resources. The representatives of Lithuania agreed that only by merging the expatriate funds could it be possible to more seriously financially support Lithuanian affairs and help Lithuanian diplomats. The purpose of the meetings was to establish a common position on current political issues and on relations with Lithuanians in the United States.

Gauta / Received 2021 01 25
Priimta / Accepted 2021 05 25